

POBYT

sovětských vojsk

na území

cizích států

(Informace o mezinárodně právních otázkách)

Kapitán, promováný právník Josef Urban

Jak vyplývá z podtitulu, nenajde čtenář v článku odpověď na politický a vojenský význam této problematiky mezinárodních vztahů, ani širší hodnocení mezinárodně politických souvislostí. **Informace se opírá pouze o publikované mezinárodní smlouvy a jiné dokumenty politické povahy, které mají přímý nebo alespoň nepřímý vztah k dočasnému pobytu sovětských vojenských jednotek na území cizích států. I když mezinárodní smlouvy a jiné dohody na právním základě regulují jen faktický stav věcí, jsou projevem vůle smluvních stran. Ukazují názorně, které otázky a na jakém základě byly dohodnuty. Jsou i důležitým nástrojem uchování a změny faktického stavu.**

Chceme-li se zamyslet nad právním postavením sovětských vojenských jednotek na území cizích států a nad mezinárodně politickým významem této skutečnosti, jak se vyjadřuje v příslušných smlouvách, je nezbytné ukázat i na historický a politický vývoj tohoto závažného problému mezinárodních vztahů.

Právní otázky dočasného pobytu se dotýkají mezinárodního práva ve dvojnásobném smyslu: jednak lze obecně posuzovat vztah pobytu zahraničních jednotek k cílům a zásadám Charty OSN (tedy k obecnému mezinárodnímu právu), jednak analyzovat právní vztahy mezi smluvními stranami.

Bezpečnost států měla podle Charty OSN zajišťovat kolektivní spolupráce všech členských států a v krajním případě společná donucovací akce proti útočníkovi. Zásady kolektivní bezpečnosti vytvářely dostatečný rámec efektivnosti takového systému. Fungování rozhodujících prostředků zajištění kolektivní bezpečnosti se však nepodařilo zajistit, i když k úplnému rozpadu systému nedošlo. Vznikem NATO a dalších vojenských bloků a vytvořením globální soustavy vojenských základen na cizích územích se vytvořila nebezpečná situace v mezinárodním společenství, situace, která je v rozporu se zásadami kolektivní bezpečnosti.

V podmínkách, kdy důležitým činitelem zajišťování mezinárodního míru a bezpečnosti se stává vojenská rovnováha sil, musí i socialistické státy stavět proti sjednocené vojenské síle západního bloku vojenskou sílu, a to v potřebném rozsahu i v náležité formě.

S mezinárodním právem však není v rozporu používání vojenské síly pouze z obranných důvodů, pokud tato síla je důsledkem předcházející vojenské hrozby a je této hrozbě přiměřená. Socialistické státy, vědomy si obecného nebezpečí, vznikajícího zajišťováním mezinárodního míru

a bezpečnosti vojenskou rovnováhou sil, předkládají současně s organizováním své vojenské síly i celou sérii návrhů, které směřují ke změně a likvidaci opatření takového druhu. Je možné jmenovat různé dílčí i zásadní návrhy na odzbrojení, likvidaci vojenských seskupení, likvidaci vojenských základů na cizím území, návrhy na částečné nebo úplné stažení zahraničních vojsk z území především evropských států a jiné návrhy a doporučení.²⁾

Sovětský svaz zrušil své vojenské námořní základny na území některých států a dnes má rozmístěny dočasně své ozbrojené síly na území Německé demokratické republiky, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky a nyní také na území Československé socialistické repub-

liky. Právním základem jejich pobytu jsou jednak mezinárodní smlouvy uzavřené mezi dohodovými velmocemi jako výsledek 2. světové války a Varšavská smlouva (obecné mezinárodní právní základy) a dvoustranné smlouvy mezi zainteresovanými zeměmi.

Rozmístování vojsk na území cizích států není zvláštností socialistické koalice států, nýbrž v podstatě i obecně užívanou formou zabezpečování zájmů NATO a jiných mezinárodních vojenských uskupení.

Krátké pojednání o historickém vývoji této problematiky umožní snadnější orientaci v platném právním stavu, základech tohoto stavu a okruhu otázek, kterých se právní úprava dotýká.

BÝVALÉ SOVĚTSKÉ VOJENSKÉ ZÁKLADNY

Vojenská námořní základna ve Finsku.

Sovětský svaz měl podle mírové smlouvy s Finskem z 12. března 1940 pronajat poloostrov Hanko s přilehlými vodami za účelem vybudování vojenské námořní základny, která měla chránit vstup do Finského zálivu. Pronájem byl poskytnut na dobu 30 let za příslušnou náhradu.

V další etapě vztahů mezi Finskem a SSSR, podle mírové smlouvy z 10. 2. 1947, Sovětský svaz se zřekl svých práv na pronájem poloostrova Hanko výměnou za poskytnutí oblasti Porkkala-Udd ke stejnému účelu. V souvislosti s tím byly poskytnuty Sovětskému svazu i další služby, nutné k provozu základny (železniční, vodní, silniční a vzdušné cesty, užívání telekomunikačních prostředků). Pronájem byl poskytnut na dobu 50 let za náhradu.

Po uzavření Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi oběma státy ze 6. 4. 1948 se zlepšovaly vzájemné vztahy. V souvislosti s mezinárodní situací v letech 1954–1955 byla 10. 9. 1955 uzavřena v Moskvě dohoda o „zřeknutí se práva SSSR používat oblast Porkkala-Udd jako vojenskou námořní základnu a o stažení ozbrojených sil z této oblasti“. Finská republika převzala tuto oblast a všechna zařízení do své správy.

Vojenská námořní základna v Číně.

Na Krymské konferenci bylo mezi USA, Velkou Británií a Sovětským svazem v rámci spojeneckých dohod o Japonsku dosaženo úmluvy o předání námořní základny Port Artur (na území Číny, kontrolované tehdy Japonskem) Sovětskému svazu.

K definitivní dohodě o Port Arturu došlo později mezi Čínou a Sovětským svazem ve Smlouvě o přátelství a spolupráci v Moskvě dne 14. 8. 1945. Právní vztahy mezi oběma velmocemi byly vyjádřeny v institutu společného užívání práva na území námořní základny, a to na dobu 30 let. Byla také vytvořena čínsko-sovětská vojenská komise, která měla rozhodovat o otázkách spojených s používáním základny.

Nová situace vznikla vyhlášením Čínské lidové republiky v roce 1949. Dohoda mezi Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou o čínské čančunské železnici, Port Arturu a Dálném ze 14. 2. 1950, předpokládala odchod sovětských vojsk a předání základny bezprostředně po uzavření mírové smlouvy s Japonskem, nejpozději však koncem roku 1952. Protože nebylo dosaženo společné dohody o mírové smlouvě s Japonskem mezi dohodovými velmocemi, byl prodloužen termín vykli-

1) Viz např. V. Novák: Nebezpeční hosté, Praha 1964, NV.

2) Viz např. dokumenty: Návrh SSSR k otázce odzbrojení a zmírnění mezinárodního napětí z 17. 11. 1956, Návrh SSSR na zmírnění mezinárodního napětí z 8. 1. 1958, Komuniké o poradě Politického poradního výboru členských států Varšavské smlouvy z 26. 5. 1958, Memorandum předložené SSSR na XIII. zasedání Valného shromáždění OSN z 18. 9. 1958, Návrh smlouvy o přátelství a spolupráci evropských států z 15. 7. 1958, Deklarace o všeobecném a úplném odzbrojení, předložené Valnému shromáždění OSN na jeho XIV. zasedání a v poslední době návrhy obsažené v Deklaraci o upevňování míru v Evropě, kterou přijalo zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy 5. 7. 1966.

zení základny až do okamžiku dosažení takové společné dohody.

Mezinárodně politická situace po skončení korejské války vytvořila pak předpoklady dalšího jednání mezi oběma zeměmi. Dospělo se k definitivní dohodě o předání základny do plné dispozice ČLR. Stalo se tak k 31. 5. 1955.

MEZINÁRODNĚ PRÁVNÍ ZÁKLAD DOČASNÉHO POBYTU SOVĚTSKÝCH VOJSK NA ÚZEMÍ NĚKTERÝCH SPOJENECKÝCH STÁTŮ

Německá demokratická republika a Polská lidová republika. Dočasná přítomnost sovětských ozbrojených sil na území těchto dvou států se opírá o některé mezinárodní smlouvy, uzavřené dohodovými velmocemi v roce 1945 po porážce hitlerovského Německa. Protokol o dohodě mezi vládami Sovětského svazu, Spojených států a Velké Británie a prozatímní vládou Francie o okupačních pásmech v Německu a o správě Velkého Berlína z 12. 9. 1944 předpokládá zřízení okupačních pásem v Německu.

Dalšími právními akty mezi velmocemi byly dohody, dosažené na Krymské a Postupimské konferenci v roce 1945, o okupaci a kontrole Německa, podle kterých se na základě sjednaného plánu obsadila samostatná pásma a zřídila Kontrolní komise se sídlem v Berlíně. K zajištění spojující cesty mezi vojsky okupačních mocností na území Německa se ponechaly příslušné vojenské jednotky i na jiných územích evropských států. Z tohoto důvodu se nacházely sovětské vojenské jednotky na území PLR.

V důsledku pozdějšího vývoje (vznikem separátního západoněmeckého státu) se měnilo právní postavení sovětských ozbrojených sil na území východního okupačního pásma. Po vzniku Německé demokratické republiky v roce 1949 docházelo k postupnému obnovování suverenity tohoto státu, až posléze NDR vystupuje ve vztahu k Sovětskému svazu jako smluvní strana dvoustranné smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojenských jednotek na svém území. Stalo se tak na základě Komuniké o jednání mezi vládou a vládní delegací NDR a Sovětského svazu z 22. 8. 1953, dále Prohlášení sovětské vlády o vztazích mezi NDR a SSSR z 25. 3. 1945 a konečně Smlouvy o vztazích mezi NDR a SSSR z 20. 9. 1955. V poslední z nich se již uvádí formulace, že dočasný pobyt sovětských vojsk na území NDR je se souhlasem vlády tohoto státu a předpokládá uzavření zvláštní dohody o této otázce na dvoustranném základě.

Pojem vojenské základny v právním smyslu nelze ztotožňovat s institutem dočasného pobytu sovětských vojsk na území spojeneckých států. Vedle politických aspektů podléhá umístění sovětských vojsk na území některých členských států Varšavské smlouvy jinému právnímu režimu.

Dočasný pobyt sovětských ozbrojených sil na území NDR a PLR právně zakotvily dvoustranné smlouvy mezi zainteresovanými stranami v období let 1956–1957.

Shrňme-li mezinárodně právní důvody dočasného pobytu sovětských ozbrojených sil na území těchto dvou států, pak platným základem jsou mezinárodní smlouvy, uzavřené dohodovými velmocemi po kapitulaci Německa (nebyl vytvořen jednotný německý stát na demokratickém základě). Sovětská vojska jsou na tomto území i v souladu s Varšavskou smlouvou.

Maďarská lidová republika a Rumunská lidová republika. Obdobně jako v případě Německa došlo v roce 1945 mezi velmocemi k Dohodě o okupačních pásmech v Rakousku z 9. 7. 1945, na základě níž byla vojska okupačních mocností na tomto území až do roku 1955.

Podle článku 21, odstavec 1 a 3 mírové smlouvy s Rumunskem a článku 22, odstavec 1 a 3 mírové smlouvy s Maďarskem, poskytovaly oba státy Sovětskému svazu právo udržovat na vlastním území ozbrojené síly SSSR, potřebné k zajištění komunikačních linií mezi Rakouskem a územím Sovětského svazu. Předmětem úpravy vzájemných vztahů bylo právo na služby a usnadnění, potřebné k udržování zmíněných komunikačních linií; zato SSSR vyplácel oběma stranám odpovídající kompenzaci.

Po uzavření státní smlouvy s Rakouskem v květnu 1955 se dosavadní stav změnil, protože součástí smlouvy bylo stažení okupačních vojsk. SSSR tak učinil ještě před stanoveným termínem, tj. před 31. 12. 1955.

V té době byla již uzavřena Varšavská smlouva a ta se také stala právním podkladem nové úpravy dosavadního rozmístění sovětských vojsk v Maďarské lidové republice a v Rumunské lidové republice. Dvoustrannými smlouvami, které byly mezi zainteresovanými zeměmi uzavřeny, předcházelo uveřejnění Deklarace vlády SSSR o zásadách dalšího rozvoje a upevňování vztahů mezi socialistickými zeměmi z října 1956, kde mj. vláda SSSR projevila

ochotu jednat o otázkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území přátelských států.

Platnou právní úpravou dočasného pobytu sovětských jednotek na území MLR je tedy Varšavská smlouva a dvoustranné smlouvy mezi SSSR a MLR o úpravě vzájemných vztahů. Až do stažení sovětských jednotek z území RLR (na základě rozhodnutí Politického poradního výboru členských států Varšavské smlouvy z 26.

5. 1958) platily i tam v podstatě stejné zásady.

Pokud jde o území Československa, před rokem 1968 existovala pouze Dohoda o statutu sovětských vojsk na území ČSR v době válečných operací z 8. 5. 1944, podle které se sovětská vojska stáhla na vlastní území po skončení válečných operací. Nyní upravuje dočasný pobyt sovětských vojenských jednotek na našem území smlouva ze 16. října 1968.

PRÁVNÍ ÚPRAVA DOČASNÉHO POBYTU SOVĚTSKÝCH VOJSK

Postavení sovětských ozbrojených sil na území členských států Varšavské smlouvy upravují a vysvětlují dokumenty právní i politické povahy.³⁾ Protože na jejich mezinárodně politické hodnocení a přípustnost podle obecných norem mezinárodního práva jsem již poukázal, další část informace věnuji otázkám právních vztahů mezi smluvními stranami. Ty jsou obsaženy v dohodách o dočasném rozmístění sovětských jednotek na území přátelských států a v dohodách o vzájemné právní pomoci.⁴⁾

1. Zásady dočasného rozmístění

V Deklaraci vlády SSSR o základech dalšího rozvoje a upevňování přátelství a spolupráce mezi socialistickými zeměmi

z 4. 10. 1956 se mj. vyjadřuje stanovisko SSSR k dočasnému pobytu sovětských jednotek na území evropských socialistických států. Sovětská vláda soudí, že právními důvody dočasného rozmístění sovětských vojsk na území MLR a RLR je Varšavská smlouva a dvoustranné dohody mezi členskými státy. V PLR se pak sovětské jednotky nacházejí na základě Postupimské konference a v souladu s Varšavskou smlouvou. **Sovětská vláda je dále ochotna projednat s ostatními členskými zeměmi problém jejich dalšího pobytu na základě**

— **dohody mezi všemi účastníky (Varšavské smlouvy),**

— **za souhlasu členského státu, na jehož území a podle jeho žádosti tato vojska jsou, nebo mají být rozmístěna.**

³⁾ — Deklarace vlády SSSR o základech rozvoje a dalšího upevňování přátelství a spolupráce mezi SSSR a ostatními socialistickými státy z 30. 10. 1956.

— Společné prohlášení delegací ÚV KSSS a vlády SSSR a delegací ÚV PSDS a vlády PLR z 18. 11. 1956.

— Prohlášení vládních delegací SSSR a RLR o společném jednání z 3. 12. 1956.

— Společné prohlášení vládních delegací SSSR a NDR ze 7. 1. 1957.

— Deklarace vlád SSSR a Maďarské lidové republiky z 28. 3. 1957.

— Československo-sovětské komuniké z Moskvy ze 4. 10. 1968.

⁴⁾ — Smlouva mezi vládou SSSR a vládou Polské lidové republiky o právním statutu sovětských jednotek dočasně umístěných na území Polska ze 17. 12. 1956.

— Dohoda mezi vládou NDR a vládou SSSR o otázkách dočasného rozmístění sovětských jednotek na území NDR z 12. 3. 1957.

— Dohoda mezi vládou SSSR a Rumunské lidové republiky o právním postavení sovětských jednotek dočasně umístěných na území RLR z 15. 4. 1957.

— Dohoda mezi vládou SSSR a vládou Maďarské lidové republiky o právním postavení sovětských vojsk na území MLR z 27. 5. 1957.

— Smlouva mezi vládou NDR a vládou Sovětského svazu o vzájemné právní pomoci ve věcech, které souvisejí s dočasným rozmístěním sovětských ozbrojených sil na území NDR z 2. 8. 1957.

— Smlouva mezi vládou PLR a vládou SSSR o vzájemné právní pomoci ve věcech, které souvisejí s pobytem sovětských jednotek dočasně umístěných na území Polska z 26. 10. 1957.

— Komuniké o zasedání Politického poradního výboru členských států Varšavské smlouvy z 26. 5. 1958 (stažení sovětských vojsk z území Rumunské lidové republiky).

— Smlouva mezi vládou ČSSR a vládou SSSR o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR z 16. 10. 1968.

Společná prohlášení stranických a vládních delegací mezi SSSR a ostatními socialistickými státy, jak byla vydána v letech 1956—1957, jednak formulují zásady dočasného rozmístění a jednak vyjadřují mezinárodně politické souvislosti dočasného pobytu sovětských vojsk i účelnost jejich rozmístění v budoucnu. Všeobecně se uvádějí argumenty, vyplývající z mezinárodně politické situace:

- zostřování mezinárodního napětí v důsledku existence vojenských bloků, které brání nastolení trvalého míru,
- remilitarizace NSR, aktivizace reваншистických sil a skutečnost, že nedošlo ke společnému řešení německé otázky,
- existence základů USA na cizím území,
- odmítání odzbrojení a závazků k mírovému řešení sporů.

Sovětsko-polské prohlášení dále vyjadřuje právní zásady postavení sovětských jednotek na území spojeneckých států, které mají obecnou platnost. **Za základ právní úpravy jsou vyhlášeny zásady „proletářského internacionalismu, národní nezávislosti a nevměšování, svrchovanosti.** Zejména zásada suverenity a nevměšování se do vnitřních věcí přijímajícího státu je ve všech smlouvách o dočasném pobytu uvedena na prvním místě. Státy, na kterých jsou umístěny sovětské vojenské jednotky, **zůstávají podle těchto prohlášení suverény na svém území a povolují omezenému počtu sovětských vojsk omezené užívání vojenských objektů.**

2. Právní režim dočasného rozmístění sovětských vojsk

Protože dohody o dočasném rozmístění sovětských vojsk na území NDR, PLR, MLR a nyní i ČSSR jsou svým obsahem i formou v podstatě shodné a upravují pravidelně stejný okruh otázek mezi oběma smluvními stranami, pojednám pouze o jejich obecné náplni s uvedením některých odlišností. **Smlouva mezi vládou SSSR a vládou ČSSR o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na našem území byla ovšem uzavřena za poněkud jiných okolností, než byla situace let 1956—1957. Má proto odlišností nejvíce, i když podstata zůstává stejná.**

a) **Otázky věcné povahy.** Každá ze smluv o dočasném pobytu sovětských vojenských jednotek obsahuje ustanovení o **počtech a rozmístění sovětských vojsk.** Konkrétní otázky s tím spojené jsou předmětem zvláštních dohod mezi smluvními stranami (pouze smlouva SSSR a NDR

uvádí, že počet a rozmístění sovětských vojenských jednotek bude předmětem konzultací).

Smlouvy většinou definují pojem „**prostory rozmístění**“ sovětských vojenských jednotek a shodují se v tom, že se jimi rozumí jednak místa stálých posádek sovětských ozbrojených sil na území přijímajícího státu, jednak i jiné vyhrazené prostory. Např. čl. 18 sovětsko-polské dohody stanoví, že jde o místa, která jsou vyčleněna k používání sovětským jednotkám — ubytovací prostory, polní cvičiště, střelnice a jiné objekty, které tyto jednotky používají.

Způsoby a podmínky využívání poskytnutých objektů (ubytovacích prostorů, střelnic, cvičišť) a poskytování příslušných služeb nezbytných k provozu těchto objektů (stavební prostředky, telekomunikační spoje, využití elektrické energie, výkon potřebných komunálních služeb, náhrada za užívání) rovněž upravují zvláštní dohody smluvních stran. Ve smlouvě československo-sovětské se navíc uvádí „společné užívání vojenských cvičkových prostorů, střelnic a cvičišť s Československou lidovou armádou“ (čl. 3 smlouvy).

K **budování staveb** jakéhokoli druhu (letišť, cesty, mosty, stálá zařízení, rádiové spojení, použité frekvence a kapacity takových zařízení) je třeba souhlasu příslušných orgánů země pobytu.

b) **Právní postavení příslušníků sovětských jednotek.** Společné dohody o dočasném pobytu sovětských jednotek s většími či menšími podrobnostmi vymezují pojem „osob, které přísluší k sovětským jednotkám“. V podstatě se rozlišují tři kategorie osob:

- příslušníci sovětských vojenských jednotek (vojenské osoby z povolání a základní služby),
- civilní zaměstnanci vojenské správy,
- rodinní příslušníci obou těchto kategorií osob. Dohoda československo-sovětská navíc vymezuje kdo jsou „členové rodin příslušejících k sovětským vojskům“. Tato rozlišení mají svůj právní význam a souvisejí se zvláštní právní úpravou některých otázek jejich postavení.

Při pokusu stručně charakterizovat společné základní rysy jejich právního postavení, pak najdeme ve smlouvách tyto:

- základní právní zásadou určující obecně jejich vztah k právnímu řádu přijímajícího státu je stanovena povinnost respektovat a plnit právní řád země pobytu,

— vojenské osoby nosí stejnokroj a označení podle předpisů, platných v sovětských ozbrojených silách,

— cestování těchto osob do míst stálých posádek, potřebné osobní dokumenty, platnost celních a devizových předpisů, pasová a celní kontrola těchto osob řídí se většinou zvláštními dohodami mezi smluvními stranami,

— na žádost země pobytu (příslušných orgánů) mohou být jakékoli osoby sovětských ozbrojených sil odvolány pro porušení právního pořádku přijímajícího státu. Toto ustanovení však československo-sovětské smlouva neobsahuje.

c) **Jurisdikce v trestních věcech.** V dohodách se stanoví obecná zásada, podle které osoby sovětských ozbrojených sil podléhají soudní pravomoci země pobytu; vojenské osoby podléhají orgánům vojenské justice a prokuratury.

Ustanovení smluv však předpokládají dvě zásadní výjimky z této zásady, a to v případech, že jde o trestné činy a přestupky spáchané těmito osobami

— proti Sovětskému svazu a proti vojenským osobám, jiným příslušníkům sovětských jednotek a členům jejich rodin.

— v případech, že jde o trestné činy a přestupky spáchané vojenskými osobami při plnění služebních povinností (v československo-sovětské smlouvě s dodatkem „v místech stálých posádek“).

Tyto výjimky z obecné příslušnosti příslušných orgánů země pobytu podléhají rozhodovací pravomoci sovětských soudů, prokuratury a jiných orgánů.

Trestné činy a přestupky občanů přijímajícího státu proti sovětským ozbrojeným silám a jejich příslušníkům jsou posuzovány jako obdobné jednání proti ozbrojeným silám země pobytu.

Příslušné orgány země pobytu a sovětské příslušné orgány si mají navzájem poskytovat pomoc při stíhání uvedených trestných činů a přestupků a mohou vzájemně žádat o postoupení nebo převzetí věcí, v případech zvláště stanovených.

d) **Náhrada škody.** Všechny platné smlouvy obsahují články o vzájemných náhradách, vzniknou-li hmotné škody sovětským jednotkám, příslušníkům sovětských jednotek a jejich rodinným příslušníkům na jedné straně a institucím země pobytu, občanům země pobytu a třetím osobám, které pobývají na území přijímajícího státu.

Hmotné škody mohou vzniknout buď konáním, nebo opomenutím, při výkonu služebních povinností příslušníků sovětských vojenských jednotek, nebo ve všech

dalších případech i mimo výkon služebních povinností.

Vzniklé hmotné škody posuzují a rozhodují o nich smíšené komise (obecně) nebo zmocněnci obou smluvních stran (škody vzniklé konáním nebo opomenutím sovětských jednotek a jejich příslušníků, jakož i škody způsobené institucemi země pobytu sovětským jednotkám a jejich příslušníkům).

Ostatní případy řeší příslušné justiční orgány země pobytu. Uplatňování nároků náhrad se děje podle práva země pobytu. Odškodnění vyplácejí smluvní strany ve vymezené lhůtě (do tří měsíců od rozhodnutí).

e) **Společné orgány.** Aby bylo možné operativně rozhodovat o otázkách, vzniklých při aplikaci dvoustranných smluv a při jejich výkladu, zřizují se smíšené komise na základě paritního zastoupení, které jednají podle jednacího řádu. V případě sporu o určitou otázku dochází k rozhodnutí diplomatickou cestou. V československo-sovětské smlouvě plní tuto funkci zvláště jmenování zástupců (čl. 13).

f) **Platnost smluv.** Smlouvy shodně neuvádějí dobu platnosti a jsou tedy uzavřeny na neurčitou dobu (po dobu trvání pobytu sovětských vojenských jednotek). Nestanoví se ani zvláštní podmínky, nebo alespoň obecné podmínky výpovědi smlouvy, uvádí se pouze, že „smlouva může být změněna souhlasem obou smluvních stran“.

3. Některá zvláštní ustanovení

Mimo uvedené rozdílnosti, které ovšem nevybočují z obecných zásad, obsahují smlouvy další ustanovení.

Tak ve smlouvě sovětsko-polské se vedle smíšené komise uvažuje o povolání zvláštních zmocněnců pro záležitosti pobytu sovětských vojsk v Polsku (čl. 17). Ustanovení o náhradě škod lze přiměřeně použít i v případech vzniklých hmotných škod při transportech sovětských jednotek (čl. 15/2). Ojedinelé je ustanovení čl. 8, kde se předvidají podmínky vyklizení kasárenských objektů sovětskými jednotkami a jejich předání příslušným orgánům v náležitém stavu.

Dohoda mezi vládami SSSR a NDR pokládá za významnou otázku dopravní bezpečnosti (podle čl. 4/5 dopravní prostředky sovětských ozbrojených sil zachovávají dopravní předpisy, platné na území NDR). Podle článku 18 „v případě ohrožení bezpečnosti sovětských ozbrojených sil“ může sovětské vrchní velení, při odpovídající konzultaci s příslušnými orgány NDR,

podniknout opatření k odstranění takového ohrožení.

Smlouva československo-sovětská se liší v samém názvu od ustálené formulace dvoustranných smluv označením „podmínky dočasného pobytu sovětských vojsk“. V čl. 1 se zdůvodňuje dočasný pobyt „zajištěním bezpečnosti zemí socialistického společenství před silicemi revanšistickými snahami západoněmeckých militaristických sil“ a určuje lhůta odchodu ostatních vojsk z území ČSSR (do dvou měsíců po ratifikaci smlouvy).

V článku 3/1 se zvláště zdůrazňuje, že náklady pobytu ponese sovětská strana. Podle čl. 3/2 budou vojenské výcvikové prostory, státnice a cvičiště využívány společně s Československou lidovou armádou. Čl. 4 smlouvy stanoví osvobození příslušníků sovětských vojenských jednotek a jejich rodinných příslušníků

od pasové a vizové kontroly. S tím souvisí podle čl. 5 i volný hraniční průchod vojenského materiálu a další úlevy, poskytování služeb podle příslušných dohod (č. 6), úprava zásobování sovětských jednotek a jiné otázky (čl. 7 a 8).

4. Dohody o vzájemné právní pomoci

Obsahují řadu ustanovení trestně procesní povahy a mají přispět k hlubší spolupráci orgánů činných v trestním řízení a právní pomoci ve věcech civilních a správních (příslušnost ve věci, vyšetřování trestných činů, doručování a předvolání, náklady spojené s právní pomocí, jednací řeč před soudními a vyšetřovacími orgány, rovnost občanů před soudem, zajišťování osob a věcí a jiné otázky).

Konkrétní dohody o vzájemné pomoci byly uzavřeny mezi vládou Sovětského svazu a vládami NDR a PLR.

Právní problematika dočasného pobytu sovětských vojsk na území spřátelených států pochopitelně nepostihuje hodnocení faktických příčin dočasného pobytu. Rozebírá pouze důsledky již vzniklého stavu. Odpovídá jen na otázku, které vztahy mezi smluvními stranami jsou předmětem právní úpravy, jaké je postavení a jaké závazky smluvní strany vzájemně přejímají, eventuálně i právní prostředky a postup jejich plnění.